

Úvod

Ve jménu Boha milosrdného, slitovného.²⁴⁰

Pochválen budiž Bůh chválou těch, kdož jsou vděční za veškerá Jeho dobrodiní, za veškerou Jeho přízeň, a to chválou hojnou, dobrou a požehnanou, tedy tak, jak si to On vskutku zaslouží. Necht' Bůh žehná našemu pánu Muhammadovi, tomu vyvolenému, poslu Milosrdného, pečeti proroků, a necht' žehná i jeho dobrým a čistým potomkům, a to trvale a neustále až do Dne posledního soudu, jako již požehnal Abrahamovi a jeho potomkům, neboť On je věru chválený a velebený.

Nyní k věci:²⁴¹ Když mne Bůh, On je Vznešený,²⁴² umožnil, abych studoval, čemu věří různí lidé, ať již se jedná o ty, kdož

---

²⁴⁰ V arabštině se toto slovní spojení nazývá *basmalu*. Tato formule uvádí nejen (s výjimkou súry 9. *Pokání*) všechny súry Koránu, ale i každý významnější projev zbožného muslima, a to i zcela světského obsahu (např. politický proslav či odborný referát na konferenci atp.). Zbožní muslimové *basmalu* zpravidla pronášejí i před každým významnějším aktem v životě (třeba nástupem do letadla nebo předstoupením před zkušební komisí na fakultě atp.) jako výraz důvěry v Alláha i pokory před ním. Překladaelé toto slovní spojení zpravidla vypouštějí, poněvadž jeho doslovný překlad může v islámu neznalém čtenáři spolehlivě navodit dojem exotiky kombinované s fatalismem. *Basmala* je součástí modliteb a zároveň tvoří jeden z nejoblíbenějších motivů islámské kaligrafie. Muslimové ji zpravidla vyslovují i před tím, než se pustí do četby nebo recitace Koránu.

²⁴¹ V originále *wa ba 'd*, doslova „a dále“ (resp. „co se dalšího týká“), tradiční spojení, jímž muslimský autor přechází od úvodních zdvořilostních a chvalořečných formulí k vlastnímu obsahu díla. Každé středověké dílo muslimského pisatele totiž začíná chvalořečením Boha, Muhammada, jeho rodu i jeho druhů, které bývá často uváděno v rýmované próze, a po zmíněné formulí „a dále“ pak seznamuje autor čtenáře s důvody, které jej vedly k sepsání knihy, co mu k tomu dalo podnět, co jej ovlivnilo, komu je text věnován a tak podobně, a následně vysvětluje rozdělení kapitol, což plně platí i pro úvodní pasáže Šahraštáního knihy.

²⁴² Za jménem Božím (anebo namísto něj) v muslimských textech často následuje uctivý dovětek, například *ta 'álá* („On je Vznešený“), *subhánahu wa ta 'álá* („Budiž pochválen, On jest Vznešený“), *'azza wa džalla* („On je Vznešený

patří k různým náboženstvím a komunitám, nebo o ty, kteří následují jiné víry či přesvědčení, abych přitom zkoumal jejich zdroje i prameny a hledal to známé i neobvyklé, rozhodl jsem se shromáždit veškeré tyto informace do stručného souhrnu, který by zahrnul všechno to, čemu zbožní lidé věří i z čeho plagiátoři těží, abych takto mohl poskytnout jistou lekci těm, kdož jsou schopni přemýšlet, a poskytnout přemýšlení pak zase těm, kteří se nechají poučit.

Avšak ještě dříve nežli se ponoříme do toho, co je mým záměrem, je věru nezbytné, abych zde vyložil pět úvodních kapitol. Cílem té první jest poskytnout souhrnný výčet různých klasifikací lidstva; cílem té druhé pak specifikace principů, na nichž stojí výčet islámských sekt;²⁴³ ta třetí má zase za cíl vysvětlit prvotní pochybení, jež vyvstalo v muslimské obci, a to v otázce, kdo je jeho zdrojem a jak došlo k tomu, že se vůbec objevilo. Cílem té čtvrté pak bude vysvětlit ono prvotní pochybení, které se objevilo v muslimské komunitě, i to, kterak se rozšířilo, co bylo jeho východiskem a v kom našlo svůj projev. Pátá předmluva pak objasní příčinu, kvůli níž bylo nezbytné uspořádat tuto knihu podle matematického systému.

První předběžná rozprava:

Všeobecné vysvětlení rozdělení lidstva²⁴⁴

Mezi lidmi jsou i tací, kdož rozdělují lidstvo podle sedmi zeměpásů (*iqlím*),²⁴⁵ přičemž obyvatelům každého z nich přidělili

---

a Mocný“), *džalla džaláluhu* („Nechť se zaskví Jeho Majestát“) aj. V případě té nejčastější formule („On je Vznešený“) obvykle volím, s ohledem na čtenáře, místo věty vložené spojení „Vznešený Bůh“.

²⁴³ *Firqa*, pl. *firaq* – skupina, škola, směr atp. Často bývá překládána jako „sekta“ (viz tento případ), čemuž jsem se ovšem snažil, až na drobné výjimky, vyhýbat, neboť výraz „sekta“ má v češtině poněkud pejorativní význam, a nejedná se tudíž – na rozdíl od arabského originálu – o výraz zcela neutrální.

²⁴⁴ Překlad této kapitoly spolu s jejím arabským originálem byl publikován

nějaký podíl na rozdílných přirozenostech i duševních dispozicích, na něž poukazuje jejich barva a jazyk.

Jiní zase lidstvo rozčlenili dle čtyř světových stran, jimiž jsou východ, západ, jih a sever, přičemž vybavili každý z těchto regionů jeho pravou charakteristikou, ať již jde o rozmanité temperameny, nebo rozdílné zákony.

Další zase založili své klasifikace na národnostech a prohlásili, že hlavní národy jsou čtyři: Arabové, Peršané, Byzantinci a Indové. Tyto národy pak dále porovnávali a uváděli, že Arabové a Indové se v jednom směru podobají, přičemž zveličovali jejich tendenci stanovovat konkrétní vlastnosti věcí, posuzovat zákonitosti podstat i skutečných věcí, jakož i věnovat se duchovním záležitostem. Řekové a Peršané se také velmi podobají v jednom postoji, neboť nejvíce tíhnou k tomu, že se snaží určit přirozenost věcí, ohlížet se po jejich kvalitativních i kvantitativních rysech, jakož i věnovat se věcem materiálním.

A jiní zase klasifikují lidi podle jejich názorů a škol. A právě toto je přístup, jež hodláme aplikovat v této knize. Tím prvotním a správným dělením, které přitom používají, je rozdělení lidstva na ty, kdož patří k náboženským systémům (*dijánát*) či náboženským skupinám (*milal*), a na ty, kdož následují svobodomyšlné směry (*ahwá'*) a heretické konfese (*nihal*).²⁴⁶

---

v didaktickém díle *Islámská čítanka*, viz BERÁNEK, ONDŘEJ – OSTRÁNSKÝ, BRONISLAV – ŤUPEK, PAVEL, EDS., *Islámská čítanka: Studijní antologie arabského islámského písemnictví*, s. 62–67.

²⁴⁵ *Iqlím* (pl. *aqálím*) znamená region nebo – v našem specifickém případě – zeměpás, tedy území táhnoucí se rovnoběžkovým směrem přes celou Zemi. Toto chápání navazuje na antické geografické představy, v nichž byla Země rozčleněna do sedmera zeměpásů, a to od tropických, rovníkových oblastí až po oblasti ledu a tmy. Lidská civilizace byla, v intencích tehdejších představ, myslitelná jen v prostředních pásech. V širším smyslu *iqlím* značí oblast, například významný geograf al-Muqaddasi rozdělil celý „svět islámu“ do 14 *iqlímů*.

²⁴⁶ Singulár *nihla*. Rozumí se zde spíše filosofická učená či doktrína nenáboženského charakteru.

Ti, kteří patří k náboženským systémům, jsou v zásadě zoroastrovci, židé, křesťané²⁴⁷ a muslimové.

K „svobodomyšlenkářům“ pak patří například filosofové, materialisté,²⁴⁸ sabejci,²⁴⁹ uctívači hvězd nebo model a bráhmánisté.²⁵⁰ Každý z těchto směrů se dále dělí na různé skupiny. A tak ty, kdož následují určité názory, vlastně ani nelze vypočíst. Ovšem ty, kdož se hlásí k náboženstvím, vypočíst lze, jak to stojí uvedeno v Tradici.

Zoroastrovci (*madžús*) se rozdělili do sedmdesáti sekt.

Židé (*jahúd*) do sedmdesáti jedna skupin.

Křesťané (*nasárá*) do sedmdesáti dvou sekt.

A muslimové (*muslimún*) pak do sedmdesáti tří skupin. Jen jedna z nich však bude spasena. Existují-li totiž dvě protikladná tvrzení, pak pravda může být jen v jednom z nich. Není totiž možné, aby existovala dvě naprosto opačná a vzájemně se popírající tvrzení, aniž by jedno z nich bylo nutně pravdivé a to druhé pak nutně lživé. Pravda tak spočívá v jednom, nikoliv v tom druhém. Je proto nemožné prohlašovat, že dvě

²⁴⁷ Stojí za připomenutí, že křesťané různých denominací tvořili přibližně až do roku 1000 většinu obyvatel tzv. světa islámu. Jejich pozvolný ústup do postavení menšin pak časově odpovídá éře křížových výprav a době mongolské expanze, tedy období, jehož počátku byl Šahrastání svědkem. Viz MERI, JOSEF W., *Medieval Islamic Civilization: An Encyclopedia*, s. 154–155.

²⁴⁸ Termín *dahríja* má oporu v Koránu (viz 45:24), kde se píše: „Říkají: ‚Neexistuje leč tento náš život pozemský, zemřeme a žijeme a pouze čas nás zahubí!‘“ Tento „čas – ničitel“ (*dahr*) dal jméno duchovním proudům, které je těžké vymezit; obvykle se sem řadí vedle materialistů také ateisté, svobodomyšlenkáři aj.

²⁴⁹ Sabejci (*sábi 'a*) se objevují v Koránu mezi tzv. vlastníky Písma, tedy jinověrci. Snaha o identifikaci této skupiny vedla ve středověku k mnoha polemikám. Obecně se zdůrazňovaly zejména dvě odlišné kategorie, příslušníci různých židovsko-křesťansko-gnostických proudů (z nich vzešli např. současní mandejci) a stoupenci starobylých gnosticko-astrálních kultů v Harránu (a právě na tuto druhou skupinu zde Šahrastání patrně naráží).

²⁵⁰ V originále *baráhima*, čímž se označují bráhmánisté, tj. stoupenci náboženského systému starověké Indie, jenž se vyvinul z véd. Byť se liší od současné hinduistické praxe, lze jej pokládat za předchůdce hinduismu.

vzájemně soupeřící a vzájemně se popírající stanoviska týkající se nějakých racionálních principů jsou obě správná a pravdivá.

Pokud je pravda v každé racionální záležitosti vždy jen jedna, tak pravdu ve všech otázkách musí mít jenom jedna jediná skupina. Vždyť toto jsme poznali díky Zjevení, o němž nás zpravilo seslané Písmo. Neboť On, Vznešený a Mocný, prohlásil: „Mezi těmi, které jsme stvořili, je národ jeden, jenž správnou cestou podle pravdy je veden a podle ní spravedlivě jedná.“²⁵¹ A Prorok, nechť mu Bůh žehná a dá mu mír,²⁵² pak pravil: „Má Obec (*ummatí*)²⁵³ se rozdělí na sedmdesát tři skupin. Jen jedna povede ke spáse, ty ostatní k zániku.“²⁵⁴ Když byl dotázán, která skupina že je ta spasená, odvětil, že to bude lid tradice a pospolitosti (*ahl as-sunna wa-l-džamá‘a*). A když byl dotázán, co to znamená

²⁵¹ *Korán* 7:181.

²⁵² Za jménem proroka Muhammada se standardně dodává dovětek *sallá alláhu ‘alajhi wa sallam*, tzn. „nechť mu Bůh žehná a dá mu mír“, což bývá v arabském textu zpravidla typograficky zkráceno specifickým štočkem, v překladech pak zkratkou z počátečních písmen částí daného slovního spojení v příslušném jazyce, jako například NMBŽ („Nechť mu Bůh žehná“), PBUH („Peace be upon him“) atp. Za jmény ostatních proroků – a také andělů – se obvykle klade uctivý dovětek *‘alajhi as-salám*, tj. „mír s ním“.

²⁵³ *Umma* je muslimská Obec věřících. V moderní arabštině též národ.

²⁵⁴ Ona spasená či spásonosná skupina představuje velké téma muslimského myšlení napříč věky. Nikoliv náhodou mu jeden z nevlivnějších myslitelů Ibn Tajmíja (1263–1328) věnoval celý závěrečný oddíl svého *Wásitského vyznání*, kde se (v překladu Pavla Ťupka) píše: „Avšak nás Prorok zpravil o tom, že se jeho národ rozpadne do sedmdesáti tří sekt. Všechny přijdou do pekla, kromě jediné, již je společenství (*al-džamá‘a*). Prorok ji popsal tak, že to jsou „ti, kdož následují totéž, co dnes já a mí druzí“. Ti, kdo se drží islámu prostého příměsí, jsou lidem sunny a společenství. Mezi nimi jsou spravedliví, mučedníci, zbožní, milníky i lucerny svítící v temnu; ti, kdo zaujímají čestné posty a mají zásluhy, jak se o tom zmiňuje tradice; náhradníci a náboženští předáci, na jejichž vůdcovství a vědomostech se muslimové shodli. Ti jsou vítěznou skupinou (*at-tá‘ifa al-mansúra*), o níž se Prorok vyjádřil následovně: „Skupina z mého národa vpravdě zvítězí.““ IBN TAJMÍJA, *Wásitské vyznání*, s. 164–165.

tradice a pospolitost, tak odvětil: „To je to, k čemu dnes patřím já i moji Druhové.“²⁵⁵

Prorok rovněž prohlásil: „V mé Obci bude neustále přítomna nějaká skupina těch, kdož budou hájit pravdu, a to až do dne zmrtvýchvstání (*jawm al-qijáma*).“²⁵⁶ A řekl rovněž: „Má Obec se nikdy nesjednotí v bludu.“²⁵⁷

Druhá předběžná rozprava: O specifikaci zákonitostí, na nichž se zakládá výčet islámských skupin

Věz, že ti, kdož píší o islámských skupinách, mívají různé způsoby, kterak je vypočíst, aniž by přitom postupovali podle nějaké konkrétní zásady opírající se o nějaký určitý princip nebo text či podle nějaké jasně vyjádřené metody. A proto jsem ani nenalezl dva různé autory, kteří by se dokázali shodnout na jednom jediném způsobu, kterak tyto skupiny vypočíst.

Je všeobecně známé a neoddiskutovatelné, že ne každý, kdo se liší od někoho jiného v tom, jaký názor na tu či onu otázku zastává, musí být vnímán coby zakladatel nějaké doktríny. Pokud by tomu tak bylo, pak by doktríny ani nebylo možné vymezit a vypočíst, neboť každý člověk, který by byl v nějakém názoru jedinečný, kupříkladu ve svém pohledu na otázku podstat (*ahkám al-džawáhir*), by byl vlastně klasifikován jakožto zakladatel nějaké doktríny. Proto taky musí existovat nějaké určující principy, kterak rozpoznat, jaké otázky jsou těmi základními a zásadními natolik, že rozdíl v pohledu na ně už znamená rozdíl sektářský – a tudíž jejichž prosazovatel má býti pokládán za zakladatele sekty.

---

²⁵⁵ Jedná se o spolehlivý a často citovaný *hadíth* objevující se prakticky ve všech klasických sbírkách.

²⁵⁶ Ve zcela identickém či velmi podobném znění se tato tradice objevuje ve většině autoritativních sbírek, například v al-Bucháriho *Sahíhu* (č. 7312, 7311) nebo u Muslima (č. 1920, 1921) aj.

²⁵⁷ Totéž, viz např. Tirmidhí (č. 2167).

Nicméně sám jsem nenašel nikoho, kdo by se věnoval psaní o sektách a pokusil by se přitom stanovit ono rozhodující kritérium. Ve skutečnosti se totiž oni autoři jen obšírně pouštěli do představování různých směrů v této Obci tak, jak jim přišly pod ruku, a nikoliv podle nějakého pevně stanoveného pravidla nebo konzistentního principu. A proto jsem se sám snažil, jak nejlépe jsem toho byl schopen, o vymezení těchto rozdílů, a to do čtveřice klíčových pravidel neboli hlavních principů.

První základní bod se týká atributů Božích²⁵⁸ a dogmatu o absolutní Boží jednosti a jedinečnosti (*tawhíd*) ve vztahu k těmto atributům. Tento bod zahrnuje rovněž otázky věčných atributů, jejichž existence je některými stvrzována, ale jinými popírána. Patří sem též výklad věnovaný atributům podstaty (*sifát adh-dhát*) i atributům akce (*sifát al-fi'l*), jakož i výklad o tom, co je povinné pro Vzneseného Boha, o tom, co je pro Něj možné, i o tom, co je pro Něj nemožné. A v těchto otázkách se rozcházejí aš'aríté, karrámíté, mu'tazila i antropomorfisté.

Druhý základní bod se týká *qadaru*²⁵⁹ a jeho vztahu ke spravedlnosti. Tento bod zahrnuje následující problematiku: víru v dobrý či zlý osud (*al-qadá' wa al-qadar*), předurčení (*džabr*) a přisvojení si (*kasb*), vůli k dobru i ke zlu, to, co je v něčí moci, i to, co je v něčím poznání. Někteří toto potvrzují, jiní toto popírají, přičemž v této problematice se proud kupříkladu qadarité, nadždžaríté, džabrité, aš'aríté a karrámíté.

---

²⁵⁸ *Sifát* (sg. *sifa*) jsou atributy (přívlastky) Boží.

²⁵⁹ *Qadar* v tomto konkrétním kontextu arabského originálu sice značí předurčení či osud, v obecnějším smyslu (viz např. anglický překlad SHAHRASTANI, MUHAMMAD, *Muslim Sects and Divisions*, s. 179) mu však lze rozumět jako „určení dobra a zla Bohem nebo člověkem. Pokud jde o Boží určení, pak hovoříme často o predeterminaci, pokud se však jedná o lidské určení, tak běžně mluvíme o svobodné vůli člověka“. V následujícím textu je *qadar* překládán dle daného kontextu (a výjimečně, jako třeba v tomto případě, ponechán v původním znění), neboť na něj nelze aplikovat jediný univerzálně použitelný ekvivalent.

Třetí základní bod obnáší „slib a varování“ (*wa 'd wa wa- 'id*),²⁶⁰ jména a úsudky a zahrnuje okruhy, jako jsou víra (*ímán*), pokání (*tawba*), varování (*wa 'id*), odkládání (*iradžá'*), označování nějakého muslima za nevěřícího (*takfír*) i svádění na scesti (*tadlíl*), přičemž také o těchto otázkách někteří říkají to a jiní zase ono. Rozpory v tomto směru panují například mezi murdži'í, wa'idíjí, mu'tazilou, aš'aríjí a karrámíjí.

Čtvrtý základní bod se týká zjevení (*sam ')*²⁶¹ a rozumu (*'aql*), poslání (*risála*) a imamátu (*imáma*). Zahrnuje následující okruhy: konání dobra (*tahsín*) a konání zla (*taqbih*), konání dobrého či nejlepšího, milosrdenství i bezhříšnost proroků. Dále sem patří podmínky imamátu, ať již je v některých případech založen na písemném ustanovení, nebo v jiných případech na konsensu. Náleží sem jednak způsob předávání imamátu podle těch, kdož věří v imámát jmenováním, a jednak způsob jeho předávání podle těch, kdož věří ve společenskou dohodu. V tomto bodu se rozcházejí šiíté, chárídzíté, mu'tazilité, karrámité a aš'arité.

Shledáme-li tedy, že se některý z předáků Obce věřících odlišuje v nějakém bodu patřícím k těmto zásadním pravidlům, jeho stanovisko pak pro nás bude představovat jistou myšlenkovou školu a jeho skupina zase pro nás bude představovat sektu. Najdeme-li však někoho, kdo zaujímá jedinečný názor na nějakou jinou otázku, pak nebudeme jeho stanovisko pokládat za formativní pro myšlenkovou školu a ani nebudeme jeho skupinu považovat za sektu, nýbrž jej zařadíme do takové školy, s níž bude nejvíce korespondovat. Jeho stanoviska pak budeme pokládat za jistou odnož, která však nebude mít status samostatné myšlenkové školy, a tak se nám počet myšlenkových směrů nebude rozrůstat donekonečna.

²⁶⁰ Oním „slibem a varováním“ se myslí eschatologické přísliby na Onom světě (níže podrobně rozebrané).

²⁶¹ *Sam '* (zjevení, též naslouchání) se často používá synonymicky k *naql* (tradování). Totéž platí i pro odvozená adjektiva *sam'í* a *naqlí*, jež často stojí v opozici k *'aqlí* (to, co se opírá o autoritu, versus to racionální).

Když už tedy byly vymezeny ony klíčové body, které se staly předmětem svárů, lze zřetelně vidět rozčlenění jednotlivých islámských směrů. Ty hlavní však zůstaly čtyři, a to poté, co se s nimi některé jiné asimilovaly.

Hlavní islámské skupiny jsou tedy čtyři: qadaríja, sifátíja, cháridža (*chawáridž*) a šía. Některé z nich se promísily s jinými, přičemž z každé skupiny se odštěpily podskupiny. Souhrnně pak dosahují počtu sedmdesáti tří skupin.²⁶²

Autoři, kteří píší o náboženských skupinách, postupují v zásadě dvojím způsobem: V tom prvním se nejprve vyloží, jako jistý základ, kritéria a teprve poté se u každého z těchto kritérií představují, jedno po druhém, stanoviska jednotlivých skupin a směrů.

U toho druhého přístupu se nejprve předloží, jako jistý základ, jména osob a zakladatelů směrů a teprve poté jsou představeny jejich názory na všechny otázky, jedna po druhé.

Uspořádání tohoto stručného kompendia patří k tomu druhému způsobu, poněvadž jsem jej shledal příhodnějším pro klasifikaci i více odpovídajícím principům, které již byly uvedeny v kapitole o klasifikaci.²⁶³

Sám sobě jsem přitom uložil za povinnost představit učení každé skupiny tak, jak jsem jej sám našel v jejích knihách, a to bez náklonnosti a předsudků i bez toho, že bych se pokoušel rozlišovat správné od nesprávného a pravdivé od nepravdivého. Záblesky pravdy a závany lži věru nezůstanou skryty bystrým a důvtipným myslím! Pravý úspěch je však jen u Boha.²⁶⁴

---

²⁶² Tj. číslo, které se objevuje ve výše zmíněném slavném *hadíthu* o tom, jak se Obec věřících rozdělí.

²⁶³ Tj. první předběžná rozprava.

²⁶⁴ V originále *wa bi lláhi at-tawfiq*; oblíbená formule, již muslimští autoři často kladou na závěr textu.